

In developing this dimension of separatism, attention is drawn to the peculiarity of separatism in Northern Ireland. A number of factors have been identified, which today are significant stimuli in the relationship between Ulster and London.

It is stated that the most effective actions of London in reducing the degree of separatist sentiment and finding the common ground between the central authorities and the leaders of the separatist movements were the 1990s of the XX century and the 2000 of the XXI century. At this time, the UK government steered the conflict in Northern Ireland into peaceful courses and worked out the mechanisms for the socio-cultural and economic uplift of the three historical provinces. Attention is drawn to the fact that Brexit has become a challenge to the course towards political and economic stabilization in separatist-oriented areas. Today, the dangers of Brexit's effects are being felt by London as the growing wave of violence and terrorism in Northern Ireland and the revival of separatism in Scotland and Wales.

The features of the activities of separatist oriented political parties in Northern Ireland, Scotland and Wales are revealed after the UK referendum on withdrawing from the European Union. It is concluded that in the struggle for independence from London, these political force smake good use of London's strategic foreign policy mistakes, of which Brexit is the most significant.

Key words: separatism, political separatism, multi-ethnic state, political and economic distortions, Brexit.

УДК 327(477):339

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-410

Т. П. ЛАВРУК

ВУЗЛИ РЕГІОНАЛЬНОЇ НАПРУГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ КАРТИНИ СУЧАСНОГО СВІТУ

Аналізується феномен регіональної напруги як елемент системи сучасної геополітичної картини світу. Виявлено співвідношення регіональних та глобальних факторів геополітичної картини світу. Аналізуються особливості регіональної напруги після завершення «холодної війни». Визначено умови, які закріплюють за суб'єктом геополітики статус провідної регіональної країни.

© ЛАВРУК Тарас Петрович – кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, філософії права і юридичної психології Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького; ORCID 0000-0001-5360-4797; e-mail lavruk.taras@ukr.net

Ключові слова: геополітична картина світу, сучасний світопорядок, геополітичний суб'єкт, національні інтереси, рівень конфліктогенності, генератор геополітичної напруги.

Lavruk Taras. Regional hotspots of tension as an element of modern geopolitical picture of the world

Despite the stability of the vast majority of factors underlying the geopolitical picture of the world, each particular historical format of geopolitical reality is significantly unstable: it is accompanied by a clear confrontation between geopolitical actors and has clear signs of conflict. Such a paradox is in fact quite objective and logical since the level of conflict is determined not by the current geographical or geopolitical status quo, but by the attitude of the actors of the geopolitical process, as well as by recognition or non-recognition of such status as proper one or at least acceptable. In the context of geographical and geopolitical factors, they form a transhistorical and long-lasting provocative-inducing basis for conflict. This is something similar to the phenomenon of winning a sports competition: everyone wants to win and everyone understands that only one will win, and the rest of the participants are doomed to be defeated.

Key words: geopolitical picture of the world, modern world order, geopolitical actor, national interests, level of conflict, generator of geopolitical tension.

Геополітична картина світу кожної історичної епохи є системним об'єктом, який складається з різних елементів, взаємодія і взаємодоповнення яких, власне, й призводять до саме такого, а не іншого формату геополітичної дійсності й уявлень про неї. Особливістю сучасної геополітичної картини світу є зростання питомої ваги регіональних суперечностей і протистоянь, геополітична дійсність дедалі більше сегментується і локалізується в багатьох місцях, унеможливаючи її впорядкування навіть дієвими інструментами міжнародного примусу. З огляду на неможливість впорядкування термін «світопорядок» втрачає відповідника на рівні геополітичних реалій, а відтак доцільність предметного застосування. Зазначена проблематика перебуває в епіцентрі західної політичної думки. До різних її аспектів звертали-ся такі концептуалісти, як Ален Бадью, Ален де Бенуа, Іммануїл Валлерстайн, Семюель Гантінгтон, Пітер Друкер, Джон Егню, Чарльз Капчен, Рендал Коллінз, Робін Ніблет, Джозеф Стігліц, Джерард О'Тоал, Джордж Фрідман, Ювай Ной Харарі.

Ключовим методологічним засобом є принцип розвитку, який дає можливість розглянути геополітичні процеси не статично, а в динаміці їхнього розвитку. Істотне значення для ефективнос-

ті дослідження також мають методи аналогій і екстраполяцій, системний, компаративного і каузального аналізу, індукції.

У середовищі фахівців у галузі геополітики й геостратегії доволі популярним є концептуальний підхід, згідно з яким показник сукупного обсягу геополітичної напруги і протистояння завжди залишається приблизно однаковим, константним: якщо в якомусь регіональному сегменті відбулося зниження напруги, то приблизно на аналогічний рівень така напруга підвищилася в інших місцях геополітичного протистояння¹. На жаль, для предметного наукового оперування наведеним концептуальним підходом у багатьох випадках бракує емпіричних даних, які можуть його підтвердити чи спростувати. Тому сам підхід має суто гіпотетичний статус, а ставлення до нього регламентується не фактологічним та емпіричним масивом, а інструментарієм довіри чи недовіри.

Втім треба визнати, що на прикладі одного доволі показового феномена сучасності концептуалістика константності сукупної геополітичної напруги має підстави для ейфорії. Йдеться про переформатування і реструктуризацію геополітичного протистояння після формального завершення «холодної війни». Результатом таких докорінних зрушень було не лише зниження рівня геополітичної напруги на глобальному рівні між Сходом та Заходом, а й симетричне підвищення градусу напруги на регіональному рівні².

Причому значний приріст напруги відбувся в секторі колишніх союзників: Угорщина вважає несправедливим територіальний поділ за результатами Другої світової війни, тому її взаємини з Румунією, Словаччиною, Україною та Сербією складно назвати не лише дружніми, а й добросусідськими; у кавказькому регіональному секторі неозброєним оком простежується погіршення порівняно з часами СРСР взаємин між Вірменією та Азербайджаном, а також Вірменією та Грузією; у середньоазіатському регіональному секторі загострюється багаторівневе протистояння між Казахстаном та Узбекистаном за статус регіонального лідера, а між Узбекистаном, Таджикистаном та Киргизстаном навіть відбуваються регулярні збройні протистояння, в основі яких – боротьба за ресурси Ферганської долини і фактор неспівпадіння етнонаціонального та міждержавного роз-

межування (йдеться насамперед про анклавні етнічних узбеків у Таджикистані й таджиків у Киргизстані)³.

Організаційна єдність НАТО та інтегративні процеси в межах Об'єднаної Європи також не повинні вводити в оману: з одного боку, східноєвропейські члени ЄС невдоволені вкрай повільним скороченням відставання рівня життя в їхніх країнах від країн-фундаторів Старої Європи; з іншого боку, рішучий розрив із ЄС заможної Великобританії дає зрозуміти, що суть проблеми значно глибша – перевірку часом не витримала сама ідея Об'єднаної Європи, яка досі не зазнала остаточного краху лише тому, що кожна з наявних альтернатив для більшості членів ЄС просто є гіршою, ніж наявні недоліки цієї організаційної структури.

Загалом ідея Об'єднаної Європи тримається на «трьох китах»: Німеччині, Франції та Великобританії. Решта країн-членів мають не засадниче, а доповнююче значення. Коли уряд Великобританії обумовив необхідність виходу з ЄС економічними резонами, то він оприлюднив лише політкоректну частину правди, яка насправді має й іншу складову: Великобританія не володіє в сучасному форматі ЄС тим статусом, який відповідає її амбіціям. Власне, драматичні розбіжності між амбіціями Великобританії та реаліями її міжнародного статусу набули виразних ознак ще по закінченні Першої світової війни, коли основну валюту тогочасного світу – англійський фунт стерлінгів – почав тіснити американський долар, і відтоді ситуація для Лондона лише погіршувалася впродовж століття⁴.

Як континентальні країни, Франція та Німеччина об'єктивно мають міцніші позиції на Європейському континенті, ніж Великобританія, тому вони найбільшою мірою зацікавлені якщо не в успіхові, то хоча б у формальному продовженні проекту Об'єднаної Європи. Втім у кожній із цих країн – свої амбіції, фобії та історичні неврози, які можуть призвести до перегляду доцільності їхнього членства в ЄС та НАТО. Франція вже мала прецедент імпульсивного виходу з НАТО, а Німеччина під тягарем «комплексу вини за нацизм» поступово перетворюється на країну, не спроможну виконувати свої союзницькі зобов'язання у військовій сфері⁵.

Коли країнами-членами НАТО було прийнято рішення підтримати зусилля США в Афганістані, німецький парламент під-

тора року розглядав питання щодо дозволу використовувати два взводи (250 солдат і офіцерів) Бундесверу за межами національної території. Цей курйозний випадок було покладено в основу багатьох політичних коміксів, а газета *Washington Post* в'їдливо іронізувала, що коли Росія розпочне війну в Європі, німецькі парламентарі зберуться для визначення стратегії участі своїх збройних сил тоді, коли російські танкісти вже форсуватимуть Ла-Манш і митимуть запилені гусениці в районі Гібралтару.

Морально-психологічний та технічний стан НАТО також далекий від оптимуму: зокрема, «в 2014 році в НАТО дійшли згоди про те, що кожна держава-член збільшить свої власні витрати на оборону до 2% від їх відповідного валового внутрішнього продукту до 2024 року. Нині до складу НАТО входять 29 членів, і лише 7 із них досягли цієї мети. Тим часом США витрачають близько 3,4% свого ВВП на оборону і це становить приблизно 69% загальних витрат на оборону держав-членів НАТО. США також витрачають на оборону набагато більше, ніж будь-яка інша країна в світі: лише в 2018 році приблизно 649 мільярдів доларів (36% від загальносвітового показника). У липні 2018 року Трамп написав у Твіттері: «Що хорошого в НАТО, якщо Німеччина платить Росії мільярди доларів за газ і енергію? США платять за захист Європи, а потім програють мільярди в торгівлі»⁶.

Нарікання Президента США цілком справедливі, адже якщо НАТО є органом колективної безпеки, то фінансове забезпечення такого спільного інтересу також повинно бути спільним і відбуватися без десятилітніх затримок і зволікань. Інакше кожному президенту США дуже складно пояснити природу такого дисбалансу своїм виборцям. Втім, як не дивно, за наявності бажання зрозуміти можна і політичне керівництво Німеччини та Іспанії, суспільна думка в яких у категоричній формі заперечує доцільність відрахувань на НАТО понад 1% з національного бюджету. Якщо пристати на позицію чесності й принциповості, то країни-члени НАТО, які впродовж тривалого часу своїм недофінансуванням ставлять під сумнів боєздатність Північноатлантичного Альянсу, мали б бути виключені зі складу цієї структури або за власним бажанням подати заяву про вихід з огляду на неготовність відповідати основним вимогам цієї організації.

Такого приведення стану справ у відповідність до вимог здорового глузду не відбувається лише з причин політкоректності й репутаційних ризиків, оскільки відцентрові тенденції можуть почати розгортатися за принципом доміно, в результаті чого від НАТО залишиться лише вивіска. Між іншим, на відміну від своїх попередників Президент США Дональд Трамп майже не обтяжує себе умовностями політкоректності: він уже кілька разів публічно і в твіттері «рубонув з плеча» — мовляв, якщо європейські партнери найближчим часом не подолають у питанні фінансування НАТО хронічний інфантилізм, то їм доведеться самостійно, без підтримки США зупиняти 10 тисяч російських танків, готових за місяць дійти до Гібралтару.

Сучасні проблеми НАТО не вичерпуються аспектом квотно-го фінансування. Наприклад, «новий уряд Греції хоче розпочати переговори з Німеччиною щодо репарацій за збитки, завдані країні в роки Другої світової війни. Створена грецьким парламентом експертна комісія три роки тому оцінила такі збитки в 292 мільярди євро. У Берліні вважають питання репарацій закритим»⁷. Більше того, німців обурило той факт, що так звана «сума репарацій за збитки» підозріло збігається із сумою фінансової допомоги, яку Німеччина надала Греції під час дефолту 2015 року. Тепер публічний простір німецької політики переповнений вимогами вимагати від Греції в разі її наступного дефолту розрахунок за фінансову допомогу островами, «більшу частину яких греки в будь-якому разі не спроможні довести до ладу». Зрозуміло, що така риторика не сприяє поліпшенню міждержавних стосунків.

Зрештою, сардонічний гумор — не найбільша проблема міждержавних відносин країн-членів НАТО: після вторгнення збройних сил Туреччини на Кіпр і подальшого утворення Турецької Республіки Північного Кіпру відносини між Грецією та Туреччиною перебувають у стані перманентного протистояння, яке балансує між холодною війною та повноцінною версією війни. Тобто йдеться не про тимчасові непорозуміння, а про майже півстолітнє протистояння членів НАТО.

Для українських реалій ця ситуація показова ще й тому, що в риториці багатьох вітчизняних політиканів та контрольованих ними ЗМІ міцно вкорінена міфологема про неприпустимість

для кандидата в члени НАТО внутрішньонаціональних і міжнаціональних конфліктів. Така теза спочатку використовувалася для потурання відверто сепаратистським настроям у Криму, а згодом — з метою піти на поступки Росії в питаннях окупованого Криму й частини Донбасу, а також задля незаперечення проти зняття з агресора міжнародних санкцій. Насправді ж єдиною критеріальною вимогою для членства в НАТО є готовність бути надійним і ефективним партнером у виконанні завдань і функцій цієї безпекової організації.

Нині членів НАТО непокоїть не конфліктна ситуація на південному сході України, а той факт, яким чином через півроку після втечі Януковича ледь не всі елітні автомобілі з його автопарку опинилися в Донецьку, Луганську та Ростові-на-Дону. Точніше, непокоїть не стільки сам факт, скільки аналогії і припущення, які виникають у його контексті: іншими словами, якщо надати Україні новітню зброю, то чи не опиниться вона згодом за тими ж адресами, де знаходяться елітні авто з Межигір'я? А якщо Україна отримує повноцінне членство в НАТО і відповідно доступ до документообігу найвищого рівня цієї структури, то чи не лежатимуть усі плани стратегічного і оперативного-тактичного планування НАТО наступного дня в Кремлі?

Деякі західні колумністи взагалі відстоюють інтерпретаційну позицію, згідно з якою захоплення Росією Криму та конфлікт на Донбасі інспірований політичними елітами Росії й України з метою доступу Кремля за посередництва «троянського коня України» до військових технологій НАТО, насамперед до документообігу топ-рівня. Якою б екстраординарною така версія комусь не здавалася, заперечити її можна не риторичними фігурами, не словами, а справами. А якщо на рівні справ цього не вдається зробити, тоді доведеться відмовитися від ідеї вступу в НАТО.

Звичайно, така відмова буде обставлена іншими аргументами, які дозволятимуть українській політичній еліті максимально зберегти своє обличчя. Тому вдадуться до аналогії з Фінляндією, можливо, зі Швецією та Швейцарією. Хоча для носіїв кваліфікованої свідомості така аргументація є абсолютно абсурдною, адже зрозуміло, що перспективам поновлення Росією статусу Super Power гіпотетична окупація Фінляндії ніяк не допоможе,

а натомість іміджеві політичні збитки для Кремля виявляться майже катастрофічними. Що ж стосується України, то сукупний фактор її геополітичного статусу, демографічних, природних і промислових ресурсів є достатньо спокусливими, щоб Росія наважилася на загарбницьку авантюру.

В Європі ось уже понад століття епіцентром геополітичної напруги залишаються Балкани. Здавалося б, після Першої світової війни такий *status quo* європейською геополітикою буде переглянуто на користь іншого регіонального осередка. Частково на користь такого міркування свідчив перебіг Другої світової війни: Балкани не були її причиною, а бойові дії, які тут розгорталися, мали лише другорядний статус і не справили істотного впливу на остаточний результат протистояння світового рівня.

Однак балканський регіон лише тимчасово поступився пальмою першості геополітичної напруги: латентно він продовжуватиме залишатися осердям принципових і непоступливих протистоянь доти, доки проблему територіального розмежування етнонаціональних середовищ не буде розв'язано в прийнятний для суб'єктів такого розмежування спосіб. Наприклад, у Македонії проживають понад півмільйона албанців (близько 25% населення країни), в Чорногорії – в межах 50 тисяч (8%), у трьох громадах в Прешевській долині на півдні Сербії – 60 тисяч, у Косово трохи менше 2 млн албанців, або близько 90% населення краю. У 10-мільйонній Греції в північно-західному регіоні Епір албанське населення становить майже 500 тисяч, а Чамерії – вже більшість (за рахунок і більш високої народжуваності, і гастарбайтерів, і незаконних мігрантів з Албанії).

Якщо розмежування за критерієм прийнятності досягти не вдасться, то другим способом стабілізації геополітичної напруги є фактор остаточності такого розмежування: він полягає в тому, парламенти і уряди країн, щодо яких застосовуються процедури й механізми територіального розмежування, мають офіційно (так би мовити, «раз і назавжди») закріпити певний *status quo* за результатами розмежування, інакше щодо цих країн буде застосовано механізм санкцій або – щонайменше – ці країни й уряди опиняться в міжнародній політичній і економічній ізоляції.

У загальних рисах принцип дії такого «виховного процесу» можна простежити на прикладі Сербії, яку ЄС і НАТО зму-

шують визнати міжнародну суб'єктність Республіки Косово в обмін на перспективи членства в Європейському Союзі. Досвід попередніх півтора десятиліття доводить, що такий засіб впливу є доволі дієвим: попри те, що фантомний біль Сербії від втрати Косово залишається відчутним для масової свідомості Сербії (а прецінь – для її політизованої складової), дані соціологічних досліджень однозначно констатують зростання в сербському суспільстві популярності ідеї членства цієї країни в ЄС – навіть за рахунок визнання суверенітету Косово.

Ще одним фактором напруги і протистоянь (у даному разі вже повністю геополітичним) є особливості розташування Балкан: йдеться про регіон, який знаходиться на межі Європи та Азії – причому, саме ця межа здавна була основною транзитно-міграційною магістраллю, яка поєнувала Європу з Малою Азією, Близьким Сходом і Закавказзям. Власне, саме тому на Балканах таким строкатим є етнонаціональний склад, який ще й часто перемижується, утворюючи чимало чужорідних етнічних анклавів.

У попередні півтисячоліття геополітична інтрига Балкан пов'язувалася в основному з експансіоністськими намірами Туреччини (Османської імперії), яким протистояли православні регіональні центри сили – спочатку Болгарія, а згодом Сербія і спорадично Російська імперія. В наш час конфесійний аспект значною мірою відійшов на другий план, а оскільки перелік геополітичних суб'єктів залишився тим же, то відбулося істотне переформатування союзницького status quo навіть порівняно з 1990 роком, не кажучи вже про XVII – XVIII століття. Зокрема, нині Болгарія перебуває в значно тепліших міждержавних стосунках з Туреччиною, ніж із Сербією та навіть Північною Македонією, яку політизована частина масової свідомості Болгарії завжди вважала невід'ємною складовою болгарського етносу і болгарської культури.

Як і Греція, Болгарія вважає етнодержавне еволюціонування Македонії цілеспрямованою провокацією югославських комуністів і особисто Йосипа Броз Тіто, який намагався одні ударом убити одразу двох зайців: з одного боку, захінути на історичний спадок Олександра Македонського чи, принаймні, тієї частини Греції, якою правив великий завойовник епохи Анти-

чності (йшлося про перспективи створення під югославським протекторатом так званої Великої Македонії, яка територіально мала складатися з Вардарської Македонії – тобто тієї частини, що в 1970-80 роках перебувала в складі СФРЮ, а також Пірінської Македонії як південно-західної частини Болгарії та Егейської Македонії як північної провінції Греції; з іншого боку, відколоти від свого слов'янсько-православного суперника Болгарії частину його етносу і присвоїти його культурний спадок – зокрема, кириличну писемність і весь культурно-цивілізаційний пласт, що пов'язаний із цим явищем і процесами у його фарватері.

Із зазіханням на лаври Олександра Македонського все більш-менш просто: етнографам і археологам достеменно відомо, що в північній частині грецької Македонії перші слов'янські племена з'явилися лише через 800 років після завойовницьких походів Олександра, тому великий полководець ніяк не міг бути ні слов'янином загалом, ні, зокрема, представником того слов'янського етносу, який у наш час уперто продовжує себе відрекомендовувати македонцями. Чверть століття македонський політикум закривав очі на такі вперті історичні факти, і цілком вірогідно, що продовжував би це робити й надалі, якби не бажання абсолютної більшості населення стати членом ЄС та НАТО. Тому довелося піти на поступки Греції й перейменувати свою країну на Північну Македонію.

У взаєминах із Болгарією все трохи складніше: як відомо, існує дві слов'янські абетки: глаголиця та кирилиця. Якщо автором глаголиці є етнічний грек Константин-Кирило, то кирилицю створив Климент Охридський – учень іншого грецького просвітника Мефодія. Климент був першим слов'янським просвітником, а якщо точніше, то етнічним болгариним. Саме тому в Болгарії абетку, яка нам відома як кирилиця, завжди називали белгариця⁸. За сприяння і підтримки саме болгарського царя Бориса етнічний болгарин Климент створив у другій половині IX століття в місті Охрид школу слов'янської писемності, випускниками якої було понад 3500 осіб. Йдеться про безпрецедентне культурно-просвітницьке явище на зламі IX – X століть, яке мало величезний цивілізаційний резонанс і вплив на всіх слов'янських теренах.

Нещодавно «міністр оборони Болгарії Красімір Каракачанов закликав голосувати проти вступу Північної Македонії в ЄС. Він аргументував свою позицію тем, що президент Північної Македонії Стево Пендаровскі назвав македонцем революціонера Гоце Делчева, якого в Болгарії вважають національним героєм. «В Євросоюзі неприпустимо легітимізувати історичну неправду», – заявив Каракачанов. Аналогічну думку висловив історик Мілен Міхов, який заявив, що «цивілізована Європа не може визнавати політичну фальсифікацію, здійснену югославськими комуністами в соціалістичні часи». Революціонера початку ХХ століття Гоце Делчева в Болгарії завжди вважали болгариним за походженням, однак у Північній Македонії наполягають на тому, що він – македонець»⁹.

Болгари цілком обґрунтовано вважають македонців спорідненим субетносом, а сучасне македонське місто Охрид свого часу навіть було столицею Болгарського царства. Отже, не виключено, що для втілення в життя ідеї членства в ЄС та НАТО очільникам Північної Македонії, окрім Греції, тепер доведеться порозумітися ще й Болгарією, хоча як це зробити в практичній площині, сказати важко – не віддавати ж Болгарії 80% своєї території включно з Охридом.

Між іншим, для політизованої частини масової свідомості Болгарії цілком очевидно, що не Візантія, а проти волі Візантії болгарський цар послав болгарського патріарха в Русь. Болгарська церква на той час уже була автокефальною – цілком самостійною, третьою в цьому статусі після римської та візантійської. Патріарх хрестив руського князя, який отримав титул цар, а також хрестив руський народ, який став православним. Болгарський патріарх став першим руським патріархом. Він також приніс у Русь болгарську абетку.

За версією болгарської історіографії, княгиня Олена Болгарська (внучка Бориса I) вийшла заміж за київського князя Ігоря I і взяла ім'я Ольга Київська. Саме вона є матір'ю князя Святослава. Боян Маг разом з Ольгою привезли тисячі болгарських книг, які в подальшому стали основою бібліотек Ярослава Мудрого, а також Бориса і Гліба. Саме Боян Маг разом з Ольгою почали вчити Русь християнству і болгарської мови – болгариці. Св. Константантин-Кирило Філософ і його брат Мефо-

дій сформували Глаголицю, їх болгарський учень св. Климент Охридський зробив транскрипцію на болгарсько-фракійське рунічне письмо, яким спілкувалися фракійці-болгари. Так белгариця (кирилиця) і глаголиця набули ознак повністю взаємозамінних абеток.

Починаючи з XIV століття основним суперником Болгарії в слов'янсько-православному сегменті Балкан була Сербія. Обидві країни намагалися не надавати резонансного значення своїм розбіжностям і суперництву за культурно-цивілізаційну та геополітичну першість, однак таке латентне протистояння ніколи не припинялося, а лише здебільшого мало ознаки проксі-війни. Результати конкурентної боротьби між цими країнами минулого століття були в основному на користь Югославії, яка набула не лише державного суверенітету, а й створила у форматі СФРЮ щось на кшталт Великої Сербії.

Основний здобуток Сербії у протистоянні з Болгарією – включення до складу СФРЮ Македонії, на яку претендувала Болгарія. У 1945 році декілька делегацій болгарських комуністів умовляли Сталіна розпорядитися віддати Македонію Болгарії. Болгари апелювали до історичного братерства (як-не-як «братушки») болгар і росіян, стверджували, що такий крок відновить історичну справедливість і т. ін. Сталін весь час мовчав, а потім усе ж таки зробив свій вибір на користь Сербії. Приймаючи остаточне рішення щодо Македонії, він керувався двома резонами: по-перше, якщо сербські партизани інтенсивно воювали проти гітлерівців, то Болгарія була союзником Німеччини, і її територіальний приріст за результатами війни мав би дивні ознаки; по-друге, на той час одна з ідей-фікс Сталіна полягала в тому, щоб створювати на передових рубежах протистояння світовому капіталізму міцних підконтрольних партнерів з метою ефективного оперативного реагування у випадку раптового загострення ситуації. З цієї метою на Далекому Сході всіляко підтримувався Китай, а на Балканах аналогічну функцію мала виконувати Сербія у максимально розширеному державному форматі.

Втім у 1950–1952 роках очільник СФРЮ Йосип Броз Тіто почав виходити на міжнародну арену з надто автономістськими політичними ініціативами, а щоб вони справляли більший ефект, сам собі присвоїв звання маршала. Сталін зрозумів, що в

питанні територіальної належності Македонії зробив помилку, однак було вже пізно. Зрештою, аналогічним чином Сталін припустився помилки і з Китаєм на чолі з Мао Цзедунем.

Для офіційного Кремля фактор Македонії мав ще один негативний наслідок: з 1945 року політична еліта Болгарії почувається зрадженою — з усіма в наслідками, що випливають з цього. В 1970-х роках лідер болгарських комуністів Тодор Живков удався до ще кількох відчайдушних спроб приєднати Македонію, зокрема, в спосіб входження розширеного формату Болгарії шістнадцятою республікою до складу СРСР, однак радянський генсек Леонід Брежнєв відхилив ці пропозиції, слушно вважаючи, що розчленування СФРЮ значно більш ризиковане, ніж вторгнення до Афганістану.

Врешті-решт СФРЮ розпалася без втручання Кремля, й відтоді геополітичні акції Сербії падають. Сербія практично повністю усунута з Косово, і тепер об'єднання цього регіону з Албанією є лише питанням часу. В результаті виникне потужна албанська держава, яка з різних історичних і геополітичних причин протистоятиме насамперед і в основному Сербії. Зрештою, по всьому периметру державних кордонів у Сербії не залишилося не лише жодного союзника, а й загалом країни, з якою офіційний Белград перебуває в добросусідських відносинах.

Чи не єдина перспектива територіального розширення Сербії пов'язана з розпадом Боснії і Герцеговини за етнічним принципом, унаслідок чого Белград може розраховувати на приєднання сербського анклаву. На підтвердження такої перспективи існує чимало свідчень. Зокрема, «президент автономної Республіки Сербської Мілорад Додік заявив, що він хоче виходу регіону зі складу Боснії і Герцеговини. За його словами, він хоче вийти зі складу Боснії мирним шляхом, якби була така можливість»¹⁰.

Політичне керівництво Сербії виходить із тих міркувань, що в разі неможливості отримати союзника варто подбати про дестабілізацію суперника і конкурента. З цією метою Белград використовує етнічний та конфесійний фактори. Наприклад, «сербські націоналістичні партії, а через них і Росія, продовжують зберігати значний вплив у Чорногорії. Це зумовлено передовсім тією обставиною, що 28,7% жителів країни згідно з переписом 2011 року визнали себе етнічними сербами. Чорногорців

близько 45%, а деякі з них виступають за відновлення федерації із Сербією. 75% громадян Чорногорії є православними і 70% з них відвідують епархії Сербської православної церкви. У цієї церкви напружені відносини із чорногорською владою і Чорногорською православною церквою, на яку припадає 30% православних віруючих. Незважаючи на прозахідний курс Чорногорії, в 2008–2013 роках багаті росіяни масово скуповували нерухомість в країні. За даними перепису 2011 року, в Чорногорії росіяни становили 0,15% населення — близько 1 тисячі із 620 тисяч жителів. Чорногорські ЗМІ повідомляють про 15–20 тисяч росіян, які постійно проживають в країні і володіють бізнесом у прибережних містах»¹¹.

Істотна особливість сучасної геополітичної картини світу полягає в тому, що з часів завершення «холодної війни» градус протистояння військово-політичних блоків і країн, які їх очолюють, істотно знизився, натомість приблизно пропорційно підвищився рівень регіональної напруги. Така симетрична залежність цілком очевидна, однак вона ще не доведена як закономірність, оскільки чимало дослідників заперечують існування прямого причинно-наслідкового зв'язку між обома феноменами.

У багатьох випадках суперництво геополітичних суб'єктів на регіональному рівні є відлунням суперництва їхніх союзників у статусі Super Power. Втім було б некоректно сприймати вузли регіональної напруги як звичайну проекцію зусиль геополітичних акторів глобального рівня на рівень локальний. Насправді чимало суб'єктів регіональних протистоянь зовсім не підпадають під ознаки маріонеток: вони приймають рішення цілком суверенно, на власний розсуд, не озираючись на інтереси і побажання носіїв статусу Super Power.

Мотивація суверенного прийняття геополітичних рішень на регіональному рівні зумовлена тією особливістю, що в разі успіху геополітичний суб'єкт локального рівня переходить у ранг провідної регіональної країни, істотно підвищуючи свій міжнародний статус. Досить поширені також випадки, коли, діючи спочатку в інтересах сильного союзника, геополітичний суб'єкт досягає регіонального успіху і в подальшому дедалі більше дистанціюється від впливового партнера і навіть кидає йому виклик на регіональному рівні.

1. Nye J. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't It Go Alone. N. Y.; Oxford, 2002. P. 104-105. 2. Foreign Policy: «Эра Азії» в мире заканчивается быстрее, чем кто-либо мог представить URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/108-foreign-policy-era-azii-v-mire-zakanchivaetsya-bystrye-chem-kto-libo-mog-predstavit. 3. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 204 с. 4. Фергюсон Н. Империя: чем современный мир обязан Британии. Москва: АСТ: CORPUS, 2013. С. 314-315. 5. Саррацин Т. Германия: самоликвидация / Пер. с нем. Москва: АСТ, 2013. С. 272. 6. Трамп продолжает критиковать союзников по НАТО за расходы на оборону URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/2708-tramp-prodolzhaet-kritikovat-soyuznikov-po-nato-za-rasxody-na-oboronu. 7. Новый премьер Греции призывает Берлин к переговорам о репарациях URL: <https://www.facenews.ua/news/2019/457418/>. 8. Введенная в заблуждение кириллица. Какой алфавит мы пишем? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0nEj5NP2pjI>. 9. Минобороны Болгарии призвал не голосовать за вступление Северной Македонии в ЕС URL: <https://telegraf.com.ua/mir/europa/5175710-minoboronyi-bolgarii-prizval-ne-golosovat-zavstuplenie-severnoj-makedonii-v-es.html>. 10. Сепаратизм в Боснии: лидер сербской автономии заявил про бажання вийти зі складу країни URL: <https://rubryka.com/2018/09/18/separatyzm-v-bosniyi-lider-serbskoj-avtonomiyi-zayavyv-pro-bazhannya-vyjty-zi-skladu-krayiny/>. 11. Провал переворота в Черногории: Запад срывает планы России URL: http://news.liga.net/articles/world/13365205-proval_perevorota_v_chernogorii_zapad_sryvaet_plany_rossii.htm.

References

1. Nye J. The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't It Go Alone. N. Y.; Oxford, 2002. P. 104-105. 2. Foreign Policy: «Era Azii» v mire zakanchivaetsya bystrye, chem kto-libo mog predstavit URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/108-foreign-policy-era-azii-v-mire-zakanchivaetsya-bystrye-chem-kto-libo-mog-predstavit. 3. Doroshko M. S., Shpakova N. V. Neopolitychne seredovyshe ta heopolitychna oriientatsiia krain SND: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 204 s. 4. Fergyson N. Imperiya: chem sovremennyy mir obyazan Britanii. Moskva: AST: CORPUS, 2013. S. 314-315. 5. Sarracin T. Germaniya: samolikvidaciya / Per. s nem. Moskva: ACT, 2013. S. 272. 6. Tramp prodolzhaet kritikovat soyuznikov po NATO za rashody na oboronu URL: https://enovosty.com/news_abroad/full/2708-tramp-prodolzhaet-kritikovat-soyuznikov-po-nato-za-rasxody-na-oboronu. 7. Novyj premer Grecii przyvaet Berlin k peregovoram o reparacijah URL: <https://www.facenews.ua/news/2019/457418/>. 8. Vvedennaya v zabluzhdenie kirillica. Kakoj alfavit my pishem? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0nEj5NP2pjI>. 9. Minoborony Bolgarii prizval ne golosovat za vstuplenie Severnoj Makedonii v ES URL: <https://telegraf.com.ua/mir/europa/5175710-minoboronyi-bolgarii-prizval-ne-golosovat-za-vstuplenie-severnoj-makedonii-v-es.html>.

10. Separatyzm v Bosnii: lider serbskoj avtonomii zaiavyv pro bazhannia vyity zi skladu krainy URL: <https://rubryka.com/2018/09/18/separatyzm-v-bosnii-lider-serbskoj-avtonomiyi-zayavyv-pro-bazhannya-vyjty-zi-skladu-krainy/>.
11. Proval perevorota v Chernogorii: Zapad sryvaet plany Rossii URL: http://news.liga.net/articles/world/13365205-proval_perevorota_v_chernogorii_zapad_sryvaet_plany_rossii.htm.

Lavruk Taras. Regional hotspots of tension as an element of modern geopolitical picture of the world

Despite the stability of the vast majority of factors underlying the geopolitical picture of the world, each particular historical format of geopolitical reality is significantly unstable: it is accompanied by a clear confrontation between geopolitical actors and has clear signs of conflict. Such a paradox is in fact quite objective and logical since the level of conflict is determined not by the current geographical or geopolitical status quo, but by the attitude of the actors of the geopolitical process, as well as by recognition or non-recognition of such status as proper one or at least acceptable. In the context of geographical and geopolitical factors, they form a transhistorical and long-lasting provocative-inducing basis for conflict. This is something similar to the phenomenon of winning a sports competition: everyone wants to win and everyone understands that only one will win, and the rest of the participants are doomed to be defeated.

Awareness of such realities serves as a generator for geopolitical tension. Often, geopolitical tensions are associated with confrontation between military-political blocs, or between those countries that lead them and have a valid Super Power status. After World War II, it was a confrontation between NATO and the Warsaw Pact countries, as well as between the major centers of power of these military-political blocs, the US and the USSR.

After the fall of the Berlin Wall and the collapse of the Soviet Union, the situation has not changed dramatically but significantly: Russia is trying to compensate for the loss of the world system of socialism and the Warsaw Pact by «keeping under control» the post-Soviet countries and demonstrating its expansionist intentions in Georgia, Ukraine, Syria, Venezuela; although NATO formally strengthened itself, it has, in fact, largely lost its functional motivation, and the United States is increasingly forced to rely on itself to protect the interests and values of the West. It is obvious that being present and effective at several theaters of operations at the same time is problematic even for the US, so one should not be surprised at the crisis of the current world order.

Key words: geopolitical picture of the world, modern world order, geopolitical actor, national interests, level of conflict, generator of geopolitical tension.